

«Психологія.

Види та рівні здібностей»

Зміст

Вступ	3
1. Що таке здібності. Класифікація здібностей	4
2. Рівні розвитку здібностей: обдарованість, талант, геніальність ...	8
3. Походження здібностей	10
4. Що сприяє розвитку здібностей	14
Висновки	18
Список використаних ресурсів	19

Вступ

Коли ми намагаємося зрозуміти і пояснити, чому різні люди, обставинами життя поставлені в однакові або приблизно однакові умови, досягають різних успіхів, ми звертаємося до поняття здатності, вважаючи, що різницю в успіхах можна цілком задовільно пояснити ними. Це ж поняття використовується нами тоді, коли треба усвідомити, через що одні люди швидше і краще, ніж інші, засвоюють знання, уміння і навички. Що ж таке здібності?

Термін «здібності», незважаючи на його давнє і широке застосування в психології, наявність в літературі багатьох його визначень, неоднозначний. Якщо підсумувати його дефініції і спробувати їх представити в компактній класифікації, то вона виглядатиме таким чином:

Здібності – це властивості душі людини, що розуміються як сукупність всіляких психічних процесів станів. Це найбільш широке і найстаріше з наявних визначень здібностей. Нині їм практично вже не користуються в психології.

1. Що таке здібності. Класифікація здібностей

Здібності є високим рівнем розвитку загальних і спеціальних знань, умінь і навичок, що забезпечують успішне виконання людиною різних видів діяльності. Це визначення з'явилося, і було прийнято в психології XVIII-XIX ст., частково є вживаним і нині.

Здібності – це те, що не зводиться до знань, умінь і навичок, але пояснює (забезпечує) їх швидке придбання, закріплення і ефективне використання на практиці. Це визначення прийняте зараз і найбільш поширено. Воно в той же час є найбільш вузьким і найбільш точним з усіх трьох.

Здібності – це індивідуально психологічні особливості людини, що проявляються в діяльності і є умовою успішності її виконання, тобто характеристики особи, що виражають міру освоєння деякої сукупності діяльностей. Від здібностей залежить швидкість, глибина, легкість і міцність оволодіння знаннями, вміннями і навичками, але самі здібності не зводяться до знань і умінь.

Значний вклад у розробку загальної теорії здібностей вніс учений Б. М. Теплов. Саме він припустив третє з перерахованих визначень здібностей.

Здібності, вважав Теплов, не можуть існувати інакше, як в постійному процесі розвитку. Здатність, яка не розвивається, якій на практиці людина перестає користуватися, з часом втрачається. Тільки завдяки постійним вправам, пов'язаним із систематичними заняттями такими складними видами людської діяльності, як музика, технічна і художня творчість, математика, спорт – ми підтримуємо у себе і розвиваємо далі відповідні здібності.

Розділяють загальні і спеціальні здібності.

Загальні здібності забезпечують відносну легкість і продуктивність в оволодінні знаннями і здійсненні різних видів діяльності. загальні здібності – це розумові здібності: критичність розуму, його самостійність, глибина, допитливість, швидкість розумового орієнтування, швидкість мислення. Люди, що мають загальні здібності, як правило, швидко освоюються в нових видах діяльності, галузях знань, добре навчаються.

Спеціальні здібності – це система властивостей, які допомагають досягти високих результатів у якій-небудь області діяльності: математичні, літературні, музичні.

Спеціальні і загальні здібності нерозривно пов'язані. Розвиток загальних (розумових) здібностей обумовлює розвиток спеціальних, які, у свою чергу, впливають на розумовий розвиток особистості.

Також розглянемо різні типи розумових здібностей, описані ученими.

Стенберг і його колеги з Уельського університету створили терію потрійності інтелекту, виділивши три основні групи інтелектуальних здібностей:

Компонентний інтелект. Він включає в себе загальні здібності до навчання, тямущість, словарний запас, хороше розуміння прочитаного тексту, здатність оперувати такими об'єктами, як аналогія, силогізми, здатність критичного мислення. Це інтелект в його традиційному сенсі, який оцінюється за допомогою тестів.

Емпіричний інтелект. Він включає здібності до осмисленого відбору, розшифровки, порівняння і поєднання елементів інформації з метою створення нових теорій, ідей.

Контекстний інтелект. До нього відносяться здібності до адаптації у реальному світі, такі як уміння оцінювати ситуації, досягати поставлених цілей і вирішувати практичні проблеми.

Говард Гарднер (викладач медичного факультету Бостонського університету) у своїй концепції інтелекту виділяє наступні типи здібностей:

Просторовий інтелект – здатність до формування просторових образів і до орієнтації у навколишньому світі. Мореплавці з Каролінських островів можуть орієнтуватися серед сотень островів за зірками і власним відчуттям.

Ученим, що займаються тестуванням інтелекту, довелося б розробити абсолютно нові методи і враховувати інші здібності, якби вони вирішили оцінити інтелект цих мореплавців.

Музичний інтелект – здатність до сприйняття і створення мелодійних і ритмічних конструкцій. Деякі індивіди, яких за усіма іншими показниками відносять до розумово відсталих, можуть зіграти на піаніно пісню, що чується усього один раз; буває, що талановитий джазовий тромбоніст не може прочитати газету.

Руховий інтелект – здібності до тонких моторних рухів, які потрібні, наприклад, хірургові або танцюристу.

Міжособовий інтелект – здатність розуміти інших людей, їх почуття, мотиви і способи взаємодії з ними. Хтось легко знаходить спільну мову з іншими особами завдяки чуйності і здатності співпереживати.

Внутрішньоособовий інтелект – здатність індивіда розібратися в самому собі і сформулювати відчуття ідентичності.

Концепція Гарднера, оскільки він стверджує, що в нервовій системі людини незалежно один від одного існують різні інтелекти. Він закликає припинити оцінювати людей за єдиною міркою, яку називають «інтелектом». Замість цього він вважає за краще мислити у рамках концепції множинності інтелектів, що мають різну силу (вагу).

2. Рівні розвитку здібностей: здатність, обдарованість, талант, геніальність

У літературі виділяють декілька рівнів здібностей:

- ✓ здібності (як такі);
- ✓ обдарованість;
- ✓ талант;
- ✓ геніальність.

Під обдарованістю в літературі розуміють такий стан індивідуальних психологічних ресурсів, який забезпечує можливість творчої діяльності, тобто діяльності, пов'язаний зі створенням суб'єктивно і об'єктивно нових ідей. Використанням нестандартних підходів у розробці проблем, уміння знаходити найбільш перспективні рішення в тій або іншій предметній області, відкритість будь-яким інноваціям. Саме слово «обдарований» викликає досить суперечливе відношення. Уява підказує образ цікавої, яскравої, талановитої людини і на противагу – звичайного, бездарного, зі стандартним розвитком і стандартом життя.

Усі діти талановиті. У кожного свій особливий дар, величезний потенціал, дивна сила, яка примушує їх рости і розвиватися. З якою завзятістю і відвагою дитина робить свої перші кроки, йде, падає, знову встає. Вона активно освоює навколишній світ, прагне якнайповніше реалізувати себе. Ця універсальна здатність властива усім дітям незалежно від конкретних здібностей і рівня розвитку. Якщо все ж наполягати на так званому терміні «обдаровані діти», то серед них є ті, хто досить рано виявляє свої яскраві здібності, і ті, хто може виявити їх досить пізно (впродовж життя) – такі здібності можуть виявитися прихо-

ваними (непоміченими) в дитинстві і проявитися набагато пізніше. До останніх, наприклад, відноситься Альберт Ейнштейн, який у дитинстві зовсім не вважався обдарованим, а надалі виявився генієм! Цікава відповідь Ейнштейна на питання, як к він умудрився відкрити теорію відносності: «В дитинстві я дуже повільно розвивався, тому ті питання, на які діти отримали готову, авторитетну відповідь від дорослих, в моїй голові виникли набагато пізніше, і мені довелося шукати відповіді на них самому».

Більшість фахівців підтверджують, що основною характеристикою потенціалу людини є не видатний інтелект, внутрішній мотив, рушійний людиною. Часто люди, що не мають видатних здібностей, долаючи власні обмеження, цілеспрямовано вирішують важливе саме для них завдання, виявляються продуктивніші, ніж здібніші, але менш зацікавлені. У зв'язку з цим досить складно відповісти батькам на прохання профорієнтації або шкільної спеціалізації дитини. Далеко не завжди той вид діяльності, в якій людина найбільш обдарована, співпадає з його інтересами, внутрішнім мотивом.

Найчастіше проявляється музична і художня обдарованість. розрізняють загальну і приватну обдарованість. Прикладами всебічно обдарованої людини є М. В. Ломоносов і Леонардо да Вінчі. Останній мав не лише художні таланти, але і наукові, при чому реалізовував їх у самих різних галузях науки і життя. Ознаки обдарованості проявляються досить рано і є запорукою майбутніх успіхів. Багато з них можна помітити у звичайному житті без допомоги спеціальних тестів.

Талантом називають таку сукупність здібностей, яка дозволяє отримувати продукт діяльності, що відрізняється оригінальністю і новизною, вищою досконалістю і громадською значущістю.

Геніальність – вищий ступінь розвитку таланту, що дозволяє здійснювати принципові зрушення в тій або іншій сфері творчості, «створювати епоху».

Як і здібності, геніальність може бути природженою – «геній від Бога» (В. Моцарт, Рафаель, А. С. Пушкін), так і придбане – «геній від себе» (Демосфен, Ломоносов, Вагнер, Ньютон, В. Скотт).

3. Походження здібностей

Яке походження здібностей? Чи передаються вони у спадок, чи є спадковими або такими, що формуються утвореннями?

У людини є два види задатків: природжені і придбані. Перші іноді називають природними, а інші – соціальними. Усі здібності в процесі свого розвитку проходять ряд етапів, і для того, щоб деяка здатність піднялася у своєму розвитку на вищий рівень, необхідно, щоб вона була вже досить оформлена на попередньому рівні.. цей останній по відношенню до вищого рівня розвитку виступає у вигляді своєрідного завдатку. Наприклад. Для того. Щоб добре засвоїти вищу математику. Потрібно обов'язково знати елементарну, і ці знання по відношенню до вищих математичних здібностей виступають завдатком. Знання завдатків важливо тому, що вони обумовлюють деякі індивідуальні особливості процесу формування здібностей, його кінцевого результату.

Звідки беруться індивідуальні психологічні відмінності людей? Як вони виникають? Одну з відповідей на ці питання пропонує А. Анастазі: «Індивідуальні відмінності породжуються численними і складними взаємодіями між спадковістю індивіда і його середовищем. Спадковість допускає дуже широкі межі поведінки. Усередині ж цих меж результат процесу розвитку залежить від його зовнішнього середовища». Вплив середовища, як і дія спадковості, починає проявлятися вже при народженні дитини. Наприклад, новонароджені діти-близнюки мають не лише загальні риси, але й особливості, що відрізняють їх один від одного. Людина з народження володіє багатьма такими властивостями, які згодом позначаються на його індивідуально-

сті, можуть полегшувати чи ускладнювати формування в нього інших особових властивостей. Той факт, що у немовлят формування і нього інших особових властивостей. Той факт, що у немовлят незабаром після народження можуть бути виявлені відмінності в домінуючому психофізіологічному емоційному стані, свідчить, що певні психічні стани і форми поведінки знаходяться у сфері прямих генетичних впливів.

Особливий інтерес у зв'язку з визначенням впливу генетичних чинників на розвиток індивідуальності дитини представляють результати досліджень гомозиготних (що мають ідентичну спадковість) і гетерозиготних (що мають різну спадковість) близнюків. Деякі з них, узяті з робіт А. Баса і Р. Плоуміна. Порівняльне дослідження гомозиготних близнюків, які жили і виховувалися в різних сім'ях, показує, що всупереч очікуванню їх індивідуальні психологічні і поведінкові відмінності навіть зменшуються. Діти-близнюки, що мають однакову спадковість, в результаті роздільного виховання стають іноді більше схожими один на одного, ніж в тому випадку, якщо їх виховують разом.

Пояснюється цей дещо несподіваний факт тим, що дітям-одногодкам, що постійно знаходяться поруч один з одним, майже ніколи не вдається займатися однією і тією ж справою і між такими дітьми рідко складаються цілком рівноправні стосунки. Незважаючи на велику схожість по ряду психологічних і поведінкових характеристик, яка виявляється серед гомозиготних близнюків, навряд чи повністю виправдане твердження про те, що їх психологічна спільність обумовлена тільки генетично. Проведені дослідження і отримані результати дозволяють вважати вплив середовища на психічний і поведінковий

розвиток індивіда сильнішими, ніж дія його спадковості. Можливість спадковості завдатків не слід прирівнювати до спадковості здібностей. Психологи довели, що здібності людини розвиваються у процесі життя і діяльності. Вирішальною умовою їх розвитку є спеціально організована діяльність і навчання.

Експериментами, проведеними під керівництвом А. Н. Леонтьєва, показана можливість формування музичного слуху у дітей, що не мають задатків до музичних здібностей, у процесі спеціально організованої музичної діяльності (система індивідуальних занять включала слухання, порівняння і спів звуків).

Отже, здібності людини формуються і розвиваються. вирішальними чинниками розвитку здібностей є соціальні: засвоєння системи знань, умінь і навичок у процесі цілеспрямованого навчання і виховання, активної взаємодії з навколишнім світом. Здібності проявляються і формуються в діяльності. Для формування здібностей потрібна певна організація відповідної діяльності: музичної – для розвитку музичних здібностей, педагогічної – для розвитку педагогічних здібностей. При цьому діяльність повинна задовольняти основним умовам розвитку здібностей:

- визивати позитивні емоції, інтерес людини;
- бути творчою
- поставлені в ній завдання повинні трохи перевершувати наявні можливості, вже досягнутий рівень виконання діяльності.

4. Розвиток здібностей

Розвиток здібностей здійснюється у процесі життєдіяльності, а також учбової, трудової, ігрової діяльності. Джерелом розвитку здатності служить протиріччя між готівковим рівнем розвитку здібностей і вимогами діяльності.

Найважливіший момент розвитку здібностей – пристосування операційних механізмів до умов діяльності. У цьому процесі проявляється конкретність психічної функції. В результаті пристосування до умов діяльності операційні механізми набувають рис оперативності. У плані психічного віддзеркалення цю проблему з найбільшою повнотою розробив Д. А. Ошанін. Формування оперативності операційних механізмів здібностей є найбільш тонким процесом їх розвитку.

Виділення операційних механізмів у здібностях дозволяє відповісти на питання: як людина може опанувати свої здібності?

Через оволодіння операційними механізмами сприйняття, запам'ятовування, уяви. Таким чином, розвиток здібностей є процесом:

- ✓ розвитку функціональної системи, що реалізовує конкретну психологічну функцію, в сукупності її компонентів і зв'язків;
- ✓ розвитку операційних механізмів;
- ✓ розвитку оперативності в системі функціональних і операційних механізмів;
- ✓ оволодіння суб'єктом своїми пізнавальними здібностями через рефлексію і оволодіння операційними механізмами відносно конкретних функцій.

Розглядаючи розвиток здібностей, можна виділити три чинники культурної детермінації.

По-перше, необхідно підкреслити той факт, що дитина, на відміну від тварини. Народжується з незавершеним формуванням функціональних систем психічної діяльності. Функціональні системи. Що реалізують психічні функції, визрівають впродовж тривалого постнатального періоду. Функціональні системи спочатку формуються як окультурені «другою природою», створеною людиною.

По-друге, розвиток здібностей де термінується соціальними формами діяльності.

По-третє, розвиток здібностей де термінується індивідуальними цінностями.

Що сприяє розвитку здібностей?

Будь-які завдатки, перш ніж перетворитися на здібності, повинні пройти великий шлях розвитку. Для багатьох людських здібностей цей розвиток починається з перших днів життя. У процесі розвитку здібностей можна виділити ряд етапів, в основі яких лежать яскраво виражені анатомічно-фізіологічні завдатки, що хоча б в елементарній формі представлені з народження.

Первинний етап розвитку будь-якої такої здатності пов'язаний із дозріванням необхідних для неї органічних структур або формуванням на їх основі потрібних функціональних органів. Він зазвичай відноситься до шкільного дитинства, що охоплює період життя дитини від народження до 6-7 років. Тут відбувається вдосконалення роботи усіх аналізаторів, розвиток і функціональна диференціація окремих ділянок кори головного мозку. зв'язків між ними і органів руху, передусім рук.

Створення спеціальних здібностей активно починається вже в дошкільному дитинстві і прискореними темпами триває в школі, особливо в молодших і середніх класах. Спочатку розвитку цих здібностей допомагають різного роду ігри дітей, потім істотний вплив на них починає чинити навчальна і трудова діяльність. У іграх первинний поштовх до розвитку отримують багато рухових, організаторських, художньо-образотворчих здібностей.

Важливим моментом у розвитку здібностей у дітей виступає комплексність, тобто одночасне вдосконалення декількох взаємодоповнюючих здібностей.

Якщо діяльність дитини носить творчий, не рутинний характер, то вона постійно примушує його думати і сама по собі стає досить привабливою справою як засіб перевірки і розвитку здібностей. Така діяльність завжди пов'язана зі створенням чого-небудь нового, відкриттям для себе нового знання, виявлення в самому собі нових можливостей. Така діяльність зміцнює позитивну самооцінку, підвищує рівень домагань, породжує упевненість в собі і почуття задоволеності і від досягнутих успіхів.

Якщо виконувана діяльність знаходиться в зоні оптимальних труднощів, тобто на межі можливостей дитини, то вона веде за собою розвиток його здібностей, реалізуючи те, що Л. С. Виготський називав зоною потенційного розвитку. Діяльність, що знаходиться в межах цієї зони, набагато в меншій мірі веде за собою розвиток здібностей. Якщо вона занадто проста, то забезпечує лише реалізацію вже наявних здібностей; якщо ж вона надмірно складна, то стає нездійсненною і, отже, також не призводить до формування нових умінь і навичок. А. Н. Леонтьєв показав, якщо за допомогою спеціальних вправ навчити люди-

ну інтонувати звуки (відтворювати їх частоту за допомогою свідомо контрольованої роботи голосових зв'язок), то в результаті різко підвищується звукова чутливість і людина виявляється в змозі розрізняти звуки різної висоти набагато краще, ніж він робив до цього. Правда, це відбувається не на тональній, а на центральній основі, та результатом виявляється навчений подібним слух, що характерний для людей, які мають чутливий з народження до висоти звуку орган слуху.

Висновки

Реалізація здібностей особи є вирішальним критерієм рівня і розвитку суспільства. Проблема здібностей – одна з основних теоретичних проблем психології і найважливіша практична проблема. здібності існують тільки в діяльності, і тому доки не стане ясно, якою саме діяльністю займатиметься людина, не можна нічого сказати про його здібності до цієї діяльності.

Кожна людина індивідуальна і здібності відбивають її характер, схильність до чого-небудь або захопленість чим-небудь. Та здібності залежать від бажання, постійних тренувань і вдосконалення в певній області. І якщо у людини немає бажання або захоплення чимось, то здібності в цьому випадку розвинути не можна.

Займаючись розвитком своїх здібностей, людина повинна прагнути до того, щоб цей розвиток не був самоціллю. Головне завдання полягає в тому, щоб залишатися гідною людиною, корисним членом суспільства. Тому потрібно працювати над формуванням особистості, її позитивних і, передусім, моральних якостей. Здібності – це тільки одна сторона особи, одна з її психічних властивостей. Якщо талановита людина морально нестійка, то вона не може вважатися позитивною особою. І навпаки: обдаровані люди, що відрізняються високим моральним рівнем, принциповістю, моральним почуттям і сильною волею, приносили і приносять суспільству величезну користь.

Список використаних ресурсів

1. Дьяченко О. М. Професійна майстерність працівника культури. М., 1998
2. Грейс Крайг. Психологія розвитку. – СПб.: вид-во «Пітер», 2000
3. Немов А. С. Психологія. М.: вид-во «Знання», 2000
4. Пекеліс В. Д. Твої можливості, людино! М.: вид-во «Знання», 1984
5. Райс Ф. Психологія підліткового і юнацького віку. – СПб.: вид-во «Пітер». 2000
6. Столяренко Л. Д., Основи психології. Ростов н/Д., вид-во «Фенікс», 1997

